

Маша Љ. ПЕТРОВИЋ

masapetrovic01084@gmail.com

ФРАНКОФОНА РЕЦЕПЦИЈА

ИВЕ АНДРИЋА

(Миливој Сребро. *Иво Андрић у француском кључу: судбина великог писца из „мале“ књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга, 2025, 230 стр.)

Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Публикација *Иво Андрић у француском кључу: судбина великог писца из „мале“ књижевности*,¹ аутора Миливоја Сребра, звучног и двоструко метафоричног наслова који наговештава проблематизацију домета примене како франкофоног тако и универзалног интерпретативног кључа, својеврсног калауза у тумачењу дела српског нобеловца, представља једно од значајнијих издања објављених 2025. године у области теорије књижевне рецепције и српске науке о књижевности. У прилог тој тези говори и чињеница да је она недавно овенчана Наградом „Ђорђе Јовановић“, која ју је издвојила у односу на друге овогодишње књиге из области књижевне критике и есејистике.

Од првих страница јасно је да аутор предмету истраживања приступа са прецизно дефинисаним циљем: сагледавање француске слике Иве Андрића и његовог стваралаштва кроз призму аналитичког приступа критичком и академском пријему нашега писца у Француској, почев од 1956. године, када је објављен први превод романа *На Дрини ћуприја*, до данашњих дана. Због тако постављеног истраживачког питања ова монографија у себи сабира више научних поља и проблема: теоријска питања природе и стабилности рецепције једног писца унутар књижевне сцене другог народа, хронолошка питања периодизације те рецепције, поетичка питања превођења на француски језик и модалитете поступања с оригиналом, дијахронијски увид у превођење и интерпретирање Андрићевог дела у Француској, као и културолошки, идеолошки и друштвено-историјски контекст распада Југославије и грађанског рата на Балкану, који је условљавао позиционирање писца унутар књижевне традиције, динамику превода, одабир дела за превођење, проблематизацију његовог националног идентитета, стилских и естетских домета књижевног опуса.

Научна заснованост пет студија-поглавља од којих је књига сачињена, видљива је у вешто изграђеном теоријско-методолошком

1 Написано у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451–03–136/2025–03 од 27. 1. 2025. године.

оквиру. Аутор као полазишта користи достигнућа теорије рецепције, помног читања, компаративног и аналитичко-синтетичког приступа књижевном делу, културолошких студија и интертекстуалности, али их примењује у складу са специфичностима предмета и хипотезама свога истраживања. Посебно треба истаћи доследност у примени и синтези различитих приступа, као и тежњу да се за проблеме и тешкоће које постоје у француској рецепцији Иве Андрића пронађе конкретно решење, што публикацију чини драгоценим доприносом за будућа истраживања, стабилизацију франкофоне представе Андрића и достизање крајње тежње: да писац добије – у Француској, и уопште у европском књижевном канону – место које му припада и на којем бисмо сви желели да буде. При томе, употреба полемичког тона и заснованост критичког става на аргументима омогућила је Сребру да избегне слабости и произвољности у реконструкцији академског и критичарског пријема *ју-јословенској Толстојој* у Француској. Он из реченице у реченицу, из синтезе у синтезу, показује висок ниво научне систематичности и способности да повезује различита становишта француских аутора, да се одупре пристрасности и идеолошким замкама у читању њихових записа о Андрићу, па стога изводи стабилне закључке и уочава одређене закономерности.

На основу калейдоскопски постављених питања, која је Сребро ваљано истраживао пружајући темељан увид у статус Андрићевог дела и у социјално-културолошке факторе који прате франкофоно интерпретативно читање, али и на темељу позамашног списка референтних публикација, на које се ослањао и које је критички преиспитивао, може се уочити да његова књига поседује индикативан и иновативан карактер у оквирима савремене домаће научне продукције. Будући да Среброво истраживање проистиче не само из личне наклоности према Андрићу, фасцинираности његовим стваралачким литерарним универзумом, академске посвећености пријему српске књижевности у франкофоној средини, већ и из, очигледно, недовољне истражености рецепције нашег класика у европским земљама, између осталих и у Француској, опазива је његова особеност у односу на постојећа, донекле сродна, рецепцијска истраживања Јелене Новковић, Бориса Булатовића, Милоша Окуке, Марије Митровић и др. Минуциозно, аналитично и проблемски актуелизујући ову тему, аутор демонстрира изузетну примену увида теорије рецепције, познавање Андрићеве поетике и способност синтетичног закључивања, који резултирају језгровитошћу у аргументацији.

Ослањајући се на научну мисао париског компаратисте Ива Шеврела да у Француској није лако читати Иву Андрића, и на дугу традицију помног читања, истраживање је посвећено анализи корпуса речничких, лексиконских, енциклопедијских, новинских, периодичких и научних текстова француских аутора о романима и

приповеткама Иве Андрића. Мада је наткриљено традиционалним методолошким оквиром и поступком аргументоване полемике, оно доноси низ интерпретативних помака на плану реконструкције *погледа* на Андрића *изнујера*, да се послужимо Сребровом синтагмом, односно на плану француског имажа о Андрићу. Открива да је француска рецепција *мајстора приповедача* суштински обележена двама факторима: кашњењем у односу на међународну рецепцију и стереотипним представама о српској књижевности као малој и изразито егзотичној. Хронолошки се крећући кроз текстове француских стручњака и професионалних читалаца, аутор показује мене и варирања у критичкој оцени вредности Андрићеве поетике, и упозорава да поједина запажања и написи не одговарају тачној представи француске рецепције. Његови увиди о нестабилности рецепције, и још увек неодређеном месту које ће припасти *приповедачу над приповедачима*, сведоче о обазривости у обликовању мисли, развијеној свести спрам ризика давања коначних судова о рецепцији писца, која још увек осцилује, као и о тежњи да се научна замисао приближи савременим токовима у домаћој и европској хуманистичи.

Интересантан је и привлачан начин на који је извршена периодизација етапа у развоју француске рецепције српског ствараоца. Миливој Сребро сматра да се периодизацијске етапе подударају с етапама превођења Андрићевих дела, и издваја три периода. Прва фаза подразумева период од објављивања превода романâ *На Дрини ћуприји* и *Травничка хроника* до публиковања превода *Проклеће авлије*, те добијања Нобелове награде, а у знаку је радозналости Француза за откривање једне младе књижевности и књижевног света који је доста различит од њиховог. Друга је концентрисана око превода изабраних приповедака и збирки приповедака, а одликује се спознајом да је српски нобеловац пре свега приповедач, па тек онда романијер. Трећа етапа обухвата период грађанског рата у Југославији и идеолошки, националистички контекст, обележен осавремењеним читавањима и трагањем за пишчевим алузијама на актуелне догађаје, на постјугословенску стварност. У свакој од фаза рецепције, којој је структурно окренута одељена целина монографије, приметна је сигурност аутора у вредновању мање или више тачних и успешних интерпретација и критика Андрићевих романа и приповедака, уз аргументовано указивање на заблуде и погрешке француских критичара и тумача. Тако, на пример, аутор потцртава да је Роберт Кантерс исказао апсолутно неразумевање штафетног модела приповедања у *Проклећој авлији*, малициозно поредећи ову наративну стратегију са поступком спремања маслинке, која добија аутентичан укус тек када се испече у јаребици, припремљеној у шеви, која је заправо надев за фазана. Сталожено и поступно објашњава да је Андрић и те како владао наративним техникама, а да је Кантерс више говорио о себи него о пишчевом делу.

Премда је свака од већ поменутих целина књиге богата референтном литературом, компаративним проучавањем различитих француских ставова о Андрићу, оригиналним закључцима о природи рецепције и приближавању или удаљавању српског писца широј читалачкој публици, чини се да се највећи значај публикације огледа у њеном петом поглављу. У њему аутор рекапитулира претходно изнета круцијална становишта о седамдесетогодишњој перцепцији Андрића, о некохерентном односу према њему и незаслуженој, неправедној, маргинализованој позицији у Француској. Подвлачи да је већина текстова жанровски била на нивоу новинске критике и да није остварено право, дубинско, херменеутичко понирање у Андрићев књижевни свет и његово поетичко језгро. Редом наводи ограничености франкоцентричног читања, покушавајући да мотивише и разложи њене узроке. Скреће пажњу на датост да је критичка оцена често била под утицајем дешавања на француској књижевној сцени, те да је, примерице, француски нови роман изазвао збуњеност и потешкоће француских критичара са Андрићевом формом, композицијом, дидактичношћу и поетичком усмереношћу на одражавање колективне свести. Такође, истиче да је Андрић читан кроз сужену, редуccionистичку призму због тематске везаности за Босну, и да, у интерпретацији, никада нису у довољној мери уједињени његови локални, регионални и универзални уметнички наноси. Таквим синтетичким погледом Сребро доприноси даљем развоју научне мисли у области теорије рецепције и андрићологије, јер указује на питања која је потребно изнова покренути, као и на интерпретативне шупљине које треба испунити, тј. оцене које је неопходно кориговати.

Једно од таквих питања којима се аутор, распршено и дисперзивно, бави у читавој монографији јесте питање могућности приближавања Андрића француском читаоцу. Научно релевантно Сребро акценат ставља на три типолошке интертекстуалне везе Андрића са светским писцима, које су Французе одвеле на делимично погрешан траг у тумачењу, и одабиле им Андрића упркос томе што је намера критичара који су успостављали те повезнице – била супротна. Наиме, Сребро обзнањује да је инсистирање Жањин Матијон на паралелама с оријенталним писцима и приповедачем *Хиљаду и једне ноћи* довело до закључавања Андрића у поетички калуп писца са Истока, *јласника Оријенџа*. Сличну судбину затварања у погрешан рецептивни модел, којем Андрићеве приповетке и романи измичу, имало је и квалификовање писца као југословенског или српског Толстоја, Гогоља, Чехова, од којег нису одустајали Едит Тома, Робер Ескарпи, Ален Боске и други. У коначници, и довођење у везу са Балзаком, Флобером, Прустом, Стендалом, Рожеом Мартемом ди Гаром, Андреом Мороаом и француским моралистима, уместо проширивања постојећег корпуса француског знања о Андрићу,

разоткривања нових интерпретативних перспектива и слојева његовог дела, проблематизације и ревалоризације утврђених поетичких ставова о њему – уздрмало је пишчеву рецепцију и довело у питање њену будућност.

Иако књига у целини, што је више пута наглашено, представља несумњив научни допринос, она не саопштава крај једног истраживачког процеса, већ полазиште за низ нових научних пројеката. Дакако, резултати спроведеног аналитичко-синтетичког приступа отварају перспективе и намећу правце за будућа изучавања. На пример, било би подстицајно проучавати како Андрићеву софистицирану браву откључавају нови нараштаји књижевних критичара и тумача, како га француски студенти славистике прихватају, према својим критеријумима, и на које начине покушавају да осавремене његово дело и приближе га просечном француском читаоцу. Верујемо да би усложњавање методолошког оквира, односно посезање за методом анкетног испитивања читалачког доживљаја књижевног дела, али и проучавање, како је то сугерисао Волфганг Изер, улоге имплицитног читаоца унутар саме структуре текста, дало знаковите резултате и додатно проширило грађу и интерпретативни корпус који треба подвргнути анализи. Тако би се остварили продубљенији херменеутички увиди, оцртала поузданија слика и популаризовала се применљивост резултата студије. На основу домета тих истраживања било би могуће подстицати интересовање за разматрање рецепције српског нобеловца у другим европским и светским државама, у француској и славистичкој филолошкој настави, и ширем академском контексту хуманистике.

Научна монографија Миливоја Сребра *Иво Андрић у француском кључу: судбина великог писца из „мале“ књижевности*, у издању Српске књижевне задруге, конципирана је плански и промишљено, изведена убедљиво, уз добро познавање поетике Иве Андрића, хронологије и особености превода његових дела на француски језик, развоја и мена критичке и академске рецепције писца и његовог опуса. Она представља вредан и иновативан допринос савременој домаћој књижевнонаучној продукцији, у којој, барем према нашем сазнању, нема овако систематизованих и критички уцеловљених проучавања Андрићеве рецепције у иностранству. Њен значај огледа се у доследној теоријској заснованости и апаратности, док њени резултати и закључци доприносе бољем разумевању феномена пријема једног литерарног ствараоца у другој култури и традицији. Својом аргументованошћу, систематичношћу и свежином интерпретације ова публикација потврђује да Сребро припада кругу истраживача који спајају књижевне традиције, јачају интеркултуралне релације, те повезују локалне и глобалне токове научног мишљења.